

Wyrok z dnia 8 grudnia 1998 r.

II UKN 359/98

Poborowy, odbywający zastępczą służbę wojskową, nie jest żołnierzem niezawodowym w rozumieniu art. 34 ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 13, poz. 68 ze zm.).

Przewodniczący: SSN Teresa Romer, Sędziowie SN: Zbigniew Myszka, Jadwiga Skibińska-Adamowicz (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 8 grudnia 1998 r. sprawy z wniosku Andrzeja W. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w P. o rentę inwalidzką wojskową, na skutek kasacji wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Rzeszowie z dnia 8 maja 1998 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Przemyśle wyrokiem z dnia 12 lutego 1998 r. oddalił odwołanie Andrzeja W. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w P. z dnia 13 kwietnia 1997 r. wstrzymującej dalszą wypłatę renty inwalidzkiej wojskowej. Sąd Wojewódzki uznał, że w świetle niespornych okoliczności faktycznych nie przysługuje wnioskodawcy renta inwalidzka wojskowa, gdyż istotne pogorszenie jego psychicznego stanu zdrowia nastąpiło podczas odbywania zastępczej służby poborowych w czasie od 18 sierpnia 1983 r. do 25 maja 1985 r. Tymczasem zgodnie z art. 207 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP (jednolity tekst: Dz.U. z 1988 r. Nr 30, poz. 207) poborowemu odbywającemu zastępczą służbę wojskową - poza inwalidstwem spowodowanym wypadkiem lub chorobą zawodową - przysługują jedynie świadczenia przewidziane w ustawie o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Oznacza to, że wnioskodawcy przysługuje prawo do renty inwalidzkiej z tytułu

całkowitej niezdolności do pracy na podstawie ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r., nie przysługuje mu natomiast renta inwalidzka wojskowa. Dlatego organ rentowy miał podstawę do wstrzymania wypłacanej wnioskodawcy renty, gdyż była nieprawnie przyznana.

Na skutek apelacji powoda rozpoznawał sprawę Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, który wyrokiem z dnia 8 maja 1998 r. oddalił apelację. Sąd drugiej instancji podniósł, że według art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu emerytalnym inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 13, poz. 68 ze zm.) renta inwalidzka przysługuje żołnierzom niezawodowym, którymi według art. 34 pkt 1 są szeregowi i podoficerowie odbywający zasadniczą służbę wojskową. Jednak ze względu na treść art. 55 i art. 82 wymienionej wyżej ustawy oraz art. 189 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony służba zastępcza przewidziana w dziale VI tej ustawy nie jest tożsama ze służbą wojskową w rozumieniu art. 55 ustawy, a tym samym nie może być uznana za zasadniczą służbę wojskową. Służba zastępcza polega na wykonywaniu w czasie pokoju prac na rzecz ochrony środowiska, służby zdrowia, opieki społecznej, gospodarki wodnej, ochrony przeciwpożarowej oraz na rzecz innych zakładów użyteczności publicznej (art. 189 ust. 2 ustawy o powszechnym obowiązku obrony). Również tryb kierowania do odbycia zastępczej służby wojskowej jest inny od trybu przewidzianego dla zasadniczej służby wojskowej (art. 191 ustawy). Dlatego osoby skierowane do odbycia zastępczej służby wojskowej, w razie uszczerbku na zdrowiu lub inwalidztwa pozostającego w związku z tą służbą, mają prawo do świadczeń na zasadach i w trybie przewidzianych dla pracowników. Wobec tego, że wnioskodawca nie miał prawa do renty inwalidy wojskowego, Sąd Wojewódzki trafnie uznał, iż organ rentowy miał podstawę do wstrzymania mu wypłaty tego świadczenia, stosownie do art. 102 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.).

Od wyroku Sądu Apelacyjnego powód wniósł kasację, w której zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj. przepisów: art. 35 ust. 1 w związku z art. 30 ust. 1 i art. 34 ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin przez błędną ich wykładnię polegającą na przyjęciu, że służba zastępcza nie jest czynną służbą wojskową i że wobec tego wymienione przepisy nie mają zastosowania do wnioskodawcy; art. 55, art. 82 i art. 189 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP wskutek wadliwego przyjęcia,

że służba zastępcza nie może być uznana za służbę wojskową bądź za zasadniczą służbę wojskową; art. 197 ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP w wyniku niesłusznego zastosowania tego przepisu wobec wnioskodawcy w kwestii renty inwalidy wojskowego; art. 102 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin przez niewłaściwe zastosowanie tego przepisu do sytuacji wnioskodawcy.

Główna teza kasacji sprowadza się do twierdzenia, że art. 189 ust. 2 ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP nie jest przeszkodą do utożsamiania służby zastępczej ze służbą wojskową (i zasadniczą służbą wojskową), gdyż wojsko, co powszechnie wiadomo, w szerokim zakresie swoich działań wykonuje również prace na rzecz ochrony środowiska, służby zdrowia, opieki społecznej itp. Nie można więc z art. 189 ust. 2 ustawy wyprowadzać niekorzystnych dla wnioskodawcy skutków gdy chodzi o uprawnienia rentowe. Ponadto - zdaniem skarżącego - Sąd Apelacyjny, uznając za zasadne wstrzymanie wnioskodawcy dalszej wypłaty renty inwalidzkiej wojskowej, nie zbadał, czy wnioskodawca rzeczywiście uległ wypadkowi podczas służby zastępczej, co było przedmiotem twierdzenia apelacji i co miałoby wpływ na rozstrzygnięcie sprawy. Zatem art. 102 ust. 1 pkt 4 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin został niewłaściwie zastosowany. Skarżący wskazał również, że ustalenia Sądu Apelacyjnego są inne niż ustalenia Sądu Wojewódzkiego, a także podana przez te Sądy podstawa prawna rozstrzygnięcia.

Przytaczając powyższe zarzuty skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i przyznanie mu prawa do renty inwalidy wojskowego wraz z wznowieniem wypłaty tej renty od dnia 1 maja 1997 r., ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Rzeszowie do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i wyroku Sądu Wojewódzkiego w Przemyślu i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania albo też o uchylenie wyroków obu Sądów orzekających w sprawie i decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w P. z dnia 14 kwietnia 1997 r. [...] i przekazanie sprawy organowi rentowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na podstawie decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w P. z dnia 29 kwietnia 1993 r. wnioskodawca pobierał rentę inwalidy wojskowego według II

grupy inwalidów od dnia 1 lutego 1992 r. Z decyzji tej wynika, że jej podstawę prawną stanowiły przepisy ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 13, poz. 68 ze zm.), a podstawę faktyczną - pogorszenie się stanu zdrowia wnioskodawcy w czasie pełnienia służby wojskowej. Tymczasem w okresie od 18 sierpnia 1983 r. do 25 marca 1985 r. wnioskodawca nie odbywał czynnej służby wojskowej, lecz zastępczą służbę wojskową. W związku z tym organ rentowy decyzją z dnia 14 kwietnia 1997 r. wstrzymał od dnia 1 maja 1997 r. wypłatę tej renty jako świadczenia „przyznanego nieprawnie”.

Przepis art. 102 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) stanowi, że wypłatę świadczeń wstrzymuje się, jeżeli okaże się, że prawo do świadczeń nie istniało. Pomijając na tym etapie rozważań kwestię zasadności zastosowania względem wnioskodawcy wymienionego przepisu, należy stwierdzić, że w postępowaniu sądowym wnioskodawca nie mógł zwalczać powyższej decyzji twierdzeniem, że w czasie zastępczej służby wojskowej uległ wypadkowi, wobec czego - pomijając przyczynę decyzji o wstrzymaniu wypłaty świadczenia - z powodu tego wypadku przysługuje mu renta inwalidy wojskowego. W myśl bowiem art. 88 ustawy do wydawania decyzji w sprawach świadczeń uprawnione są oddziały Zakładu Ubezpieczeń Społecznych lub inne jednostki organizacyjne określone w przepisach odrębnych, natomiast stosownie do art. 477⁸ KPC w związku z art. 90 ust. 1 ustawy do sądów wojewódzkich należy rozpoznanie środków odwoławczych od tych decyzji. Oznacza to, że ani Sąd Wojewódzki ani Sąd Apelacyjny nie mógł przed wydaniem decyzji w przedmiocie renty inwalidzkiej z tytułu wypadku podczas zastępczej służby wojskowej badać tej kwestii, a tym bardziej ustalić, że skarżący jest bądź nie jest inwalidą z powodu tego wypadku. Przedstawione uwagi prowadzą więc do wniosku, że w omawianym aspekcie nie nastąpiło naruszenie przez Sąd Apelacyjny art. 102 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r., gdyż Sąd ten niewadliwie uznał, że istota sprawy wynika z decyzji organu rentowego z dnia 14 kwietnia 1997 r. i dotyczy wstrzymania wnioskodawcy wypłaty renty inwalidzkiej wojskowej.

Skupiając się na tej istocie należy rozstrzygnąć pozostałe zarzuty kasacji, mając nadal na uwadze art. 102 ust. 1 pkt 4 wymienionej wyżej ustawy i przewidziany w tym przepisie warunek wstrzymania wypłaty świadczenia, jakim jest nieistnienie do niego prawa.

Pogorszenie stanu zdrowia skarżącego w stopniu powodującym całkowitą niezdolność do pracy (poprzednio: II grupa inwalidów) nastąpiło podczas odbywania przez niego służby zastępczej. Służba zastępcza została uregulowana w Dziale VI w art. 189-199 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP (jednolity tekst: Dz.U. z 1992 r. Nr 4, poz. 16 ze zm.). Przepis art. 55 ustawy, rozpoczynający Dział III pod nazwą „Służba Wojskowa”, stanowi, że obowiązek służby wojskowej polega na odbywaniu zasadniczej służby wojskowej przez poborowych, odbywaniu zajęć wojskowych oraz przeszkolenia wojskowego przez studentów i absolwentów szkół wyższych, odbywaniu ćwiczeń wojskowych oraz okresowej służby wojskowej przez żołnierzy rezerwy (ust. 1). Ponadto poborowi w ramach obowiązku służby wojskowej mogą być przeznaczeni do odbycia zasadniczej służby lub szkolenia poborowych w obronie cywilnej (ust. 2). Jest także równoznaczne ze spełnianiem obowiązku zasadniczej służby wojskowej pełnienie przez poborowych służby w formacjach uzbrojonych nie wchodzących w skład Sił Zbrojnych. Stosownie do art. 59 omawianej ustawy żołnierzami w czynnej służbie wojskowej są osoby, które odbywają: zasadniczą służbę wojskową, nadterminową zasadniczą służbę wojskową, przeszkolenie wojskowe, ćwiczenia wojskowe, okresową służbę wojskową (ust. 1) jak również osoby, które pełnią służbę wojskową w razie ogłoszenia mobilizacji w czasie wojny (ust. 2).

Jak wynika z treści przytoczonych przepisów, obowiązek pełnienia służby wojskowej nie obejmuje służby zastępczej, a żołnierzami w czynnej służbie wojskowej nie są poborowi, którzy na skutek swojego wniosku zostali skierowani do odbycia służby zastępczej. W myśl art. 189 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. służba zastępcza polega na wykonywaniu w czasie pokoju prac na rzecz ochrony środowiska, służby zdrowia, opieki społecznej, gospodarki wodnej, ochrony przeciwpożarowej, budownictwa mieszkaniowego, łączności oraz innych zakładów użyteczności publicznej. Podstawą uzasadniającą ubieganie się poborowego o skierowanie go do odbycia służby zastępczej są przekonania religijne poborowego lub wyznawane przez niego zasady moralne (art. 189 ust. 1 ustawy). Załatwiony pozytywnie (w formie orzeczenia) przez komisję poborową wniosek stanowi dla kierownika wojewódzkiego urzędu pracy podstawę do skierowania poborowego do zakładu pracy w celu odbycia służby zastępczej (art. 191 ust. 1). Kierownik tego urzędu zawiera z wskazanymi przez Ministra Pracy i Polityki Socjalnej zakładami pracy umowę o wykonanie pracy przez poborowych skierowanych do odbycia służby zastępczej (art. 191 ust. 4), zaś

zakład pracy, w którym ma być odbywana służba zastępcza, jest obowiązany przyjąć poborowego i zapewnić mu warunki wykonywania wskazanego rodzaju pracy (art. 191 ust. 8). Poborowym odbywającym służbę zastępczą przysługują od zakładu pracy, w którym odbywają tę służbę, świadczenia w naturze i świadczenia pieniężne (art. 193). Jednak poborowi nie pozostają w stosunku pracy z zakładem, w którym odbywają tę służbę (art. 194 ust. 1), choć stosuje się do nich odpowiednio przepisy Kodeksu pracy o obowiązkach zakładu pracy, obowiązkach pracownika, nagrodach i wyróżnieniach, karach za naruszenia porządku i dyscypliny pracy, o odpowiedzialności materialnej pracownika, o czasie pracy oraz bezpieczeństwie i higienie pracy, z tym że za wynagrodzenie pracownika uważa się świadczenie pieniężne w wysokości odpowiadającej grupie uposażenia zasadniczego według stopnia wojskowego żołnierza odbywającego zasadniczą służbę wojskową w stopniu wojskowym szeregowego.

Jak z przytoczonej regulacji wynika, w żadnym z przepisów ustawy poborowi odbywający służbę zastępczą nie zostali nazwani „żołnierzami”, a odbywana przez nich służba zastępcza nie została potraktowana jako służba wojskowa. Pojęciem „służba wojskowa” zawartym w art. 55 objął ustawodawca zasadniczą służbę wojskową poborowych (art. 82-90), zajęcia wojskowe oraz przeszkolenie wojskowe studentów i absolwentów szkół wyższych (art. 91-98), ćwiczenia wojskowe oraz okresową służbę wojskową żołnierzy rezerwy (art. 99-108), a także pełnienie czynnej służby wojskowej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny (art. 109-117). Redakcja art. 55 ustawy upoważnia przy tym do wniosku, że jest to wyczerpujące wymienienie stanów faktycznych uznanych za służbę wojskową. Jest również charakterystyczne, że zarówno służba, jak i przeszkolenie lub ćwiczenia muszą być „wojskowe”.

Tymczasem z istoty służby zastępczej określonej w art. 189 ust. 2 omawianej ustawy wynika, że polega ona na wykonywaniu prac użytecznych społecznie wymienionych w tym przepisie nie wyłączając wykonywania pracy na rzecz jednostek organizacyjnych kościołów i innych związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej. Miejscem wykonywania służby zastępczej nie jest jednostka wojskowa wraz z porządkiem określonym regulaminem wojskowym, lecz zakład pracy i obowiązujący w nim porządek wynikający z Kodeksu pracy. Do poborowych odbywających służbę zastępczą stosuje się bowiem w tej mierze odpowiednio przepisy Kodeksu pracy (art. 194 ust. 2 ustawy). W zgodności z tymi przepisami pozostaje również unormowanie

dotyczące roszczeń poborowych odbywających służbę zastępczą w razie doznania przez nich uszczerbku na zdrowiu w czasie odbywania tej służby.

Ogólnie rzecz ujmując art. 197 i następne ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. wyłączają stosowanie wobec poborowych odbywających służbę zastępczą przepisów ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin. Zawierają bowiem regulację z jednej strony odsyłającą do stosowania przepisów o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych oraz do przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (gdy chodzi o odprawę pośmiertną - także do Kodeksu pracy), z drugiej zaś strony - do odpowiedniego stosowania jej przepisów, tj. art. 118-122, art. 125-132 i art. 136, które nie dotyczą roszczeń z tytułu uszczerbku na zdrowiu, lecz szczególnych uprawnień żołnierzy będących pracownikami w chwili powołania do służby wojskowej oraz członków ich rodzin. Powyższe unormowanie, przy jednoczesnym braku podstaw do uznania poborowego odbywającego służbę zastępczą za żołnierza, sprawia, że Sądy obu instancji prawidłowo przyjęły, iż wnioskodawca nie mógł być traktowany jako żołnierz w rozumieniu art. 34 ustawy z dnia 29 maja 1974 r., a pogorszenie stanu jego zdrowia, które wystąpiło podczas odbywania służby zastępczej - jako inwalidztwo pozostające w związku ze służbą wojskową (art. 31 ustawy). Według art. 35 wymienionej ustawy renta inwalidzka przysługuje tylko temu żołnierzowi, o którym mowa w art. 30 ust. 1. Ten zaś przepis nie zalicza do żołnierzy poborowych odbywających służbę zastępczą. W konsekwencji należy podzielić kolejny wniosek Sądu Apelacyjnego, ten mianowicie, że po stronie wnioskodawcy nie istniało prawo do świadczenia w postaci renty inwalidzkiej wojskowej, a zatem nie można zarzucić temu Sądowi naruszenia art. 102 ust. 1 pkt 4 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, przewidującego wstrzymanie wypłaty świadczenia wtedy, gdy mimo jego przyznania, prawo do niego nie istniało. Z przedstawianych wyżej rozważań wynikają również przyczyny, dla których Sąd Najwyższy podzielił wykładnię art. 35 ust. 1 w związku z art. 30 ust. 1 i art. 34 ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin przyjętą przez Sąd Apelacyjny, a także wykładnię dotyczącą art. 55, art. 82 i art. 189 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP.

Z tych względów Sąd Najwyższy oddalił kasację jako nie zawierającą usprawiedliwionych podstaw (art. 393¹² KPC).

=====